

Isi Denklemi

$$\frac{\partial u}{\partial t} = \frac{\partial^2 u}{\partial x^2}$$

olarak gosterilen denklem fizikte isi denklemi olarak bilinir, u fonksiyonu iki degiskenlidir $u(x, t)$. Ornek icin bu denklemin cozumunu tek boyutta gosterecegiz, yani bir genisligi onemli olmayan bir demir cubugu uzerinde isinin dagilmasi konusuna bakacagiz, boyutu temsil icin x degiskeni kullanılacak. t degiskeni zamani temsil ediyor olacak. Baslangic sartlari (initial conditions) olarak isinin $t=0$ aninda demir cubuk uzerinde x 'e bagli bir sinus fonksiyonu ile dagildigini farzedecegiz, sinir sartlari ise (boundary conditions) cubugun iki ucunun sifir derecede tutulmasi olacak. Sonucta isinin nereye gidecegini tahmin ederek te soyleyebiliriz – isi demirin iki ucundan kacarak tum cubuk boyunca sifir dereceye inecektir.

Ustteki denklem bir kısmi diferansiyel denklemdir (partial differential equation).

Matematiksel cozumler ya analitik, ya da yaklasiksal olur. Biz bu ornegi cozmek icin yaklasiksal, hesapsal bir teknik kullanacagiz. Elimizde bir diferansiyel denklem varsa cozum bulmak demek bir fonksiyon bulmak demektir, bir sayi degil; yaklasiksal yontemle de oyle bir u fonksiyonu bulacagiz ki, test / belli noktalarda gercek fonksiyonla olabildigince ayni sonuclar verecek.

Cozumde sinirli farklar (finite differences) denen bir metot kullanılacak. Bu yaklasiksal metotta calculus'un sonsuz ufakliklar icin kullanılan turevleri, bildigimiz sayisal cikartma islemi uzerinden tanımlanan “farkliliklara” donusecekler. Mesela d^2/dx^2 nedir? x 'e gore turevin turevidir, hesapsal olarak ise farkin farkidir. Sonsuzluktan yaklasiga soyle geceriz: Eger $u_{j,i}$ bir 2 boyutlu dizin uzerinde u fonksiyonunun sayisal degerlerini tasiyor olsaydi, ve j, i indis degerleri t, x 'i temsil ediyorlar ise, x uzerinden birinci turev yani birinci fark (first difference) soyle olur:

$$\frac{u_{j,i+1} - u_{j,i}}{h}$$

h hangi degiskenin farkini aliyorsak, o farkin buyuklugunu tanımlayan aralık degeridir, $h = \Delta x$, ve $u_{j,i+1} = u(t, x + \Delta x)$.

Ikinci fark, farkin farkidir:

$$\begin{aligned} & \frac{1}{h} \left[\left(\frac{u_{j,i+1} - u_{j,i}}{h} \right) - \left(\frac{u_{j,i} - u_{j,i-1}}{h} \right) \right] \\ &= \frac{u_{j,i+1} - 2u_{j,i} + u_{j,i-1}}{h^2} \end{aligned} \quad (1)$$

Bu carpimi tum i degerleri icin ve matris uzerinden temsil etmenin yolu sudur: Bir ikinci farkliliklar matrisi A yaratiriz:

$$A = \frac{1}{\Delta x^2} \begin{bmatrix} -2 & 1 & 0 & 0 \dots 0 & 0 & 0 \\ 1 & -2 & 1 & 0 \dots 0 & 0 & 0 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & 0 & 0 \dots 1 & -2 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \dots 0 & 1 & -2 \end{bmatrix}$$

Ve u degerlerinin bir vektor icine ceekeriz:

$$U_j = \begin{bmatrix} u_{j,0} \\ u_{j,1} \\ u_{j,2} \\ \vdots \\ u_{j,n} \end{bmatrix}$$

AU_j carpiminin 1 denklemindeki toplamlari her u icin teker teker verecegini gorebiliriz. Indislerden j zaman, i mesafedir, yani ustteki denklem simdilik sadece mesafeyi yani x 'i parcalara bolmustur.

Zamani da modele dahil edelim ve cozumu elde etmeye ugrasalin. Isi denkleminin tamamini simdiye kadar elde ettiklerimizi kullanarak ve ayriksal olarak yazalin:

$$\frac{U_{j+1} - U_j}{\Delta t} = AU_j \quad (2)$$

$\frac{\partial^2 u}{\partial x^2} \approx AU_j$, ve $\frac{\partial u}{\partial t} \approx (U_{j+1} - U_j)/\Delta t$ olarak alindi. U_j tanimindaki j indisi zaman icin kullaniliyor, mesafe yani x 'i temsil eden indislerin tamamı U 'nun icinde var zaten.

Yaklasiksal tekniklerden Crank-Nicholson'a gore AU_j 'i ardi ardina iki zaman indisi uzerinden hesaplanan bir ortalama olarak temsil edebiliriz, yani

$$AU_j \approx \frac{1}{2}(AU_{j+1} + AU_j)$$

Niye bu acilim yapildi? Cunku elimizde U_{j+1} ve U_j degerleri var, bu degerleri tekrar ortaya cikararak bir "denklem sistemi" yaratmis olacagiz, iki bilinmeyen icin iki formül yanyana gelebilecek ve cozume erisilebilecek.

Ustteki formulu 2 denklemindeki AU_j degerleri icinkullanalin ve tekrar duzenleyelim.

$$\frac{\Delta t}{2}AU_{j+1} + \frac{\Delta t}{2}AU_j = U_{i+1} - U_i$$

$$U_{i+1} - \frac{\Delta t}{2}AU_{j+1} = U_i + \frac{\Delta t}{2}AU_j$$

$$(I - \frac{\Delta t}{2}A)U_{j+1} = (I + \frac{\Delta t}{2}A)U_i$$

Artık bu formulu lineer cebirden bilinen $Ax = b$ formuna sokarak cozebiliriz. Forma gore formulun sag tarafi b olur, sol tarafta parantez ici A olacak, U_{j+1} ise bilinmeyen x olacak (bizim x 'ten farkli). Hesapsal kodlar bir dongu icinde, her zaman dilimi icin bilinmeyen U_{j+1} degerini bulacak. Dongunun sonunda yeni U_{j+1} eski U_j olacak ve hesap devam edecek.

Sinir Sartlari

Her iki ucta u 'nun sifir olma sarti uygulamali matematikte Dirichlet sinir sarti olarak biliniyor. Bu sart A matrisinin olusturulmasi sirasinda kendiliginden olusuyor.

Ufaltılmış bir D2 matrisi üzerinde göstermek gerekirse,

$$\begin{bmatrix} 1 & -2 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & -2 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & -2 & 1 \end{bmatrix}$$

değerlerinin her satırının 1 denklemini temsil ettiğini söylemistik. Eğer şartlarımızdan biri u_1 ve u_5 'un sıfır olması ise, carpım sırasında ona tekabül eden D2'nin en soldaki ve en sağdaki kolonların tamamen sıfır yapmamız yeterli olurdu, çünkü carpım sırasında U_j içinde o kolonlar u_1 ve u_5 ile carpılıp onu sıfır yaparlardı. O zaman yeni matris şöyle olurdu:

$$\begin{bmatrix} 0 & -2 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & -2 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & -2 & 0 \end{bmatrix}$$

Bu işler. Alternatif olarak sıfır kolon yerine, o kolonları tamamen matristen atabiliriz, aynı şekilde u değerlerini üretirken birinci ve sonuncu değerleri de atmamız gerekirdi, nasıl olsa onlar “bilinmeyen” değişken değiller. Bu yeni matris şöyle olurdu:

$$\begin{bmatrix} -2 & 1 & 0 \\ 1 & -2 & 1 \\ 0 & 1 & -2 \end{bmatrix}$$

Altındaki kod içinde $\mathbf{x} = \mathbf{x}[1:-1]$ ibaresi x ve dolaylı olarak u 'nun ilk ve son değerlerini atmak için kullanılmakta.

Kod

```
"""
    This program solves the heat equation
        u_t = u_xx
    with dirichlet boundary condition
        u(0,t) = u(1,t) = 0
    with the Initial Conditions
        u(x,0) = 10*sin( pi*x )
    over the domain x = [0, 1]

    The program solves the heat equation using a finite difference
    method where we use a center difference method in space and
    Crank-Nicolson in time.
"""

import scipy as sc
import scipy.sparse as sparse
import scipy.sparse.linalg
import numpy as np
import pylab as pl
import matplotlib.pyplot as plt
import time

# Number of internal points
N = 200
```

```

# Calculate Spatial Step-Size
h = 1/(N+1.0)

# Create Temporal Step-Size, TFinal, Number of Time-Steps
k = h/2
TFinal = 1
NumOfTimeSteps = int(TFinal/k)

# Create grid-points on x axis
x = np.linspace(0,1,N+2)
x = x[1:-1]

# Initial Conditions
u = np.transpose(np.mat(10*np.sin(np.pi*x)))

# Second-Derivative Matrix
data = np.ones((3, N))
data[1] = -2*data[1]
diags = [-1,0,1]
D2 = sparse.spdiags(data, diags, N, N)/(h**2)

# Identity Matrix
I = sparse.identity(N)

# Data for each time-step
data = []

for i in range(NumOfTimeSteps):
    # Solve the System:
    #
    #  $(I - k/2*D2) u_{new} = (I + k/2*D2) u_{old}$ 
    #
    A = (I -k/2*D2)
    b = ( I + k/2*D2 )*u
    u = np.transpose(np.mat(sparse.linalg.spsolve(A, b)))
    data.append(u)

exit()

FPS = 20
MovieLength = 10

def plotFunction( frame ):
    plt.plot(x, data[int(NumOfTimeSteps*frame/(FPS*MovieLength))])
    plt.axis((0,1,0,10.1))

def CreateMovie(plotter, numberOfFrames, fps=10):
    import os, sys
    import matplotlib.pyplot as plt
    plt.ion()
    for i in range(numberOfFrames):
        plotter(i)
        plt.draw()
        time.sleep(0.2)
        plt.hold(False)

```

```
# Generate the movie
CreateMovie(plotFunction , int(MovieLength*FPS), FPS)
```

Ustteki data degiskeni icinde zamana gore degisen tum u vektorleri bulunabilir. Bu vektorleri grafik olarak gosterme icin alttaki kod eklenebilir:

```
import numpy as np
import scipy.linalg

# Number of internal points
N = 200

# Calculate Spatial Step-Size
h = 1/(N+1.0)
k = h/2

x = np.linspace(0,1,N+2)
x = x[1:-1] # get rid of the '0' and '1' at each end

# Initial Conditions
u = np.transpose(np.mat(10*np.sin(np.pi*x)))

# second derivative matrix
I2 = -2*np.eye(N)
E = np.diag(np.ones((N-1)), k=1)
D2 = (I2 + E + E.T)/(h**2)

I = np.eye(N)
data = []

TFinal = 1
NumOfTimeSteps = int(TFinal/k)

for i in range(NumOfTimeSteps):
    # Solve the System:
    # (I - k/2*D2) u_new = (I + k/2*D2)*u_old
    A = (I - k/2*D2)
    b = np.dot((I + k/2*D2), u)
    u = scipy.linalg.solve(A, b)
    data.append(u)

FPS = 20
MovieLength = 10

import matplotlib.pyplot as plt
import time

def plotFunction( frame ):
    plt.plot(x, data[int(NumOfTimeSteps*frame/(FPS*MovieLength))])
    plt.axis((0,1,0,10.1))

def CreateMovie(plotter , numberOfFrames, fps=10):
```

```
plt.ion()
for i in range(numberOfFrames):
    plotter(i)
    plt.draw()
    time.sleep(0.2)
    plt.hold(False)

# Generate the movie
CreateMovie(plotFunction, int(MovieLength*FPS), FPS)
```

Python kodlari zip icinde hfdiff2.py dosyasindadir. Kullanilan matrislerde bol sifir oldugu icin seyrek (sparse) matris teknikleri kullanilabiliyor, sparse metotlari kullanan kodlar ise J. Wiens kodlarindan alinan hfdiff.py icinde bulunabilir.

Kaynaklar

Wiens, J., <http://www.jkwiens.com/2010/01/02/finite-difference-heat-equation-using-numpy>

Stackoverflow, <http://stackoverflow.com/questions/4843034/application-of-boundary-conditions-in-finite-difference-solution-for-the-heat-equ>

Strang, G., Computational Science and Engineering